

CEMİYET 75 YAŞINDA...

Nadir AVŞAROĞLU
Maden Mühendisi

1930 yılında 5 meslektaşımızın öncülüğünde kurulan ve ülkemizdeki maden mühendislerinin ilk örgütlü yapısı, Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti (Derneği) bugün 75 yaşındadır. Bünyesinde sadece Orman Mühendislerini bulundurmayan, Ormancılar Cemiyetini saymaz isek Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti ülkemizdeki ilk branş üzerine oluşmuş mühendislik örgütüdür.

Merkezi halen Zonguldak'ta bulunan Cemiyetin 75. yıl kutlamaları kapsamında 2005 yılı içine yayılan bir dizi etkinlik planlanmış ve bu etkinliklerin bir kısmı gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlikler içinde yer alan ve Prof. Dr. Emre Dölen'in "Zonguldak Yüksek Maden Mektebi'nin Tarihçesi" ve TMMOB eski Başkanı Kaya Güvenç'in "Mühendislik Örgütlenmeleri ve TMMOB Tarihi" ni aktardıkları söyleşiden önce Cemiyet Başkanı Çağlar Öztürk kısa bir konuşma yapmış ve "Derneğin kuruluşundan itibaren anti emperyalist bir çizgi izlediği"ni belirtmiştir.

Bu söz doğrudur. Cemiyet kuruluş tarihinden itibaren geçen 75 yıl içinde anti emperyalist bir tutum izlemiştir.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türkiye'deki madenciliğin nerede ise tamamının yapıldığı Zonguldak Taşkömürü Havzası'nda "memlekette maden sanayinin, ilerlemesine hizmet edebilmek emeli" ile Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti

1930 yılında kurulmuştur. Bu cemiyetin kuruluşunu ve kuruluş amacını daha iyi özümseyebilmek için, 1923-1930 yılları arası ülke madenciliğini ve Zonguldak Taşkömürü Havzası'ndaki gelişmeler mercek altına alınmalıdır. Ülkemizde madenciliğin kalbi sayılan Zonguldak ilimizde, 19. yüzyılın ortalarında bulunan taşkömürü, Cumhuriyetin kurulmasına kadar ağırlıklı olarak yabancılar yada azınlıklar tarafından çalıştırılmıştır. Yabancı sermayeli bu işletmecilik anlayışı yaklaşık 100 yıl boyunca Havza'da kendi madencilik yöntemlerini uygulamış, daha fazla üretimi hedeflemiş, küçülme ve savaş yıllarını yaşayan Osmanlı İmparatorluğu da bahriye (denizcilik) ve demiryolları işletmeciliğini sürdürebilmek için bu duruma pek de müdahil olmamıştır.

1924'den önce Türkiye'de bir kaç tane maden mühendisi bulunmaktadır. Bazı çalışmalara göre bu rakam 37 civarındadır. Kaldı ki bu 37 maden mühendisinden bazıları maden ve petrol mühendisi veya jeolog-maden mühendisi gibi günümüzde net karşılığı olmayan diplomalara sahiptir. Bu mühendisler, Fransa'da veya Almanya'da öğrenim görmüşlerdir. Reşit GENÇER, Abdullah Husrev GULEMAN, Hadi Yener, Seferiadisgibi.

1923 yılından itibaren, Zonguldak Taşkömürü Havzası'nda yapılacak üretim Cumhuriyet Hükümeti adına İktisat Vekaleti'nce yapılmış, belirli bir plan dahilinde yürütülen çalışmalar ancak 1940 yılında Havzanın tam anlamı ile İktisat Vekaleti'ne ait olması ile sonuçlanmıştır. Cumhuriyetin kurulmasının hemen ardından "yurdun yeraltı ve yerüstü tüm doğal kaynaklarını harekete geçirmek" amacı ile çalışmalar başlatılmıştır. Yeraltı kaynaklarını, özellikle savaştan sonra yurt dışına kaçmış sahiplerince terkedilmiş kömür ocaklarını işletmek için, her şeyden önce gereken maden mühendislerini yetiştirmeyi bizzat Atatürk'ün direktifleriyle Hükümet ele almış ve 1924 yılında İktisat Vekaleti'ne bağlı Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi kurulmuştur.

Bu okulun en önemli özelliği Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulan ilk yüksek öğrenim kurumu olmasıdır. Bu okul 1928-1931 yılları arasındaki 4 yıl içinde toplam 70 mezun vererek "çıkarılacak madenlerle ilgili gereksinime yeterli olacağı ve

fazlasının işsiz kalacağı" gerekçesi ile kapatılmıştır. Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi'nden mezun olan bu mühendislerin Taşkömürü Havzası'nda çalışmaya başlamalarının ardından bu kadrolar ile 1930 yılında merkezi Zonguldak'ta bulunan "Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti" kurulmuştur.

Cemiyetin kurulması konusunda elimizde somut bir veri bulunmamakla birlikte Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi Baş Müderrisi ve Müdürü M. Refik Fenmen'in (1882-1951) büyük katkı ve desteklerinin olduğunu düşünmekteyim. Bilindiği gibi M. Refik Fenmen elektrik mühendisi olup 28 Ağustos 1908 tarihinde Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin kurucuları arasında bulunmuş ve ilk yönetim kurulunda da görev almıştır. O yıllarda Nafia Vekaletinde mühendis olarak çalışan M. Refik Fenmen, aynı zamanda Hendese-i Mülkiye Mektebi muallimi olarak da görev yapmaktadır. 1924 yılında Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi'nin müdürlüğüne atanan M. Refik Fenmen burada da cemiyetçiliğe çok önem verdiği ve öğrencilerinin de sosyal yönden gelişmesine büyük önem verdiği çeşitli kaynaklarda söz edilmektedir.

Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti'nin 1930 tarihli nizamnamesinde, Cemiyetin kurucuları Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi 1928 yılı mezunlarından Yusuf Gürata, 1929 yılı mezunlarından İhsan Soyak ve İhsan Ayla ve 1930 yılı mezunlarından Mustafa Sami Erk ve Zeki Yerdelen olarak belirtilmektedir. En kıdemlisi 2 yıllık mühendis olan bu şekildeki "müessisler hey'eti" (kurucular kurulu) olması hayli düşündürücüdür. Bu nedenlerle çok genç ve deneyimsiz kurucular kuruluna M. Refik Fenmen gibi cemiyetleşme deneyimi olan okul müdürünün yol göstermesi ve cemiyetin kuruluşunda yardımlarını esirgememesi daha sağlıklı görülmektedir.

Ancak TMMOB Maden Mühendisleri Odası'nın yayın organı, Madencilik Bülteni de (1990, sayı 45) maden işçisi Erol Çatma'nın kaleme aldığı bir makalede Cemiyetin kurucularının "İhsan Soyak, Bahri Savaşkan, Behçet Oktay, Zeki Yerdelen, Nevzat Yerdel, Nermi Bey ve Halil Bey" olarak bahsedilmektedir. Yine Eylül 2001 tarihli TTK Haber gazetesinin 3. sayfasında cemiyetin kurucuları aynı şekilde anılmaktadır. Bu isimlerden Behçet Oktay

(1907-1960) Almanya'dan mezun bir mühendis olup, 1930 yılında mesleğinin çok başlarında olması gerekir. MTA bültenlerine göre Nermi Bey Almanya Berg Akademia'dan mezun olmuş Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi'nde bir süre öğretim görevlisi olarak çalıştıktan sonra Cemiyetin kuruluş tarihi olan 1930 yılında vefat etmiştir. Yine bu zabıtlarda sözü geçen Halil Beyin de 1899 doğumlu Halil Pekmen olduğu düşünülmektedir. Halil Pekmen, Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Kurucular arasında görülen Bahri savaşkan 1930 yılı ve Nevzat Yerdel 1928yılı mezunları arasındadır.

Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti'nin 1930 yılında düzenlenen tüzüğü'nün, 1926 yılında kurulan Türk Mühendisleri Birliği ile son derece paralel olması da bu savı destekler bir durumdur. Cemiyetin amaçlarını belirten ikinci maddesi Türk Mühendisleri Birliği'nin tüzüğü ile bir madde dışında aynıdır. Ayrı olan maddede ise "memleket maden servetlerinin israfını önlemek ve mesleği himaye etmek gayesi ile maden ocaklarının mühendis nezareti altında çalıştırılmasını sağlayacak kanuni hükümleri elde etmeye çalışmak" olarak mesleki bir alanın tarifi yoluna gidilmiştir. Her iki Cemiyetin tüzüklerinin paralellığı M. Refik Fenmen'in bu iki Cemiyetle sıkı bir işbirliği sağladığına dair düşüncelerimizi güçlendirmektedir.

Cemiyetin 1930'lardaki tüzüğü (nizamnamesi) incelendiğinde "medeni haklarına sahip diplomalı her Türk Yüksek Maden Mühendisi, Yüksek İzabe Mühendisi, Yüksek Petrol Mühendisi, Jeologlar ve maden sanayiyle doğrudan doğruya ilgili diğer şubelerdeki yüksek mühendisler, Cemiyete asli aza olarak girerler" denilmektedir. Havza'daki taşkömürü madenciliklerinin yabancıların ve azınlıkların elinden kurtarmaya yönelik olarak, Cemiyete TC uyuğunda bulunan mühendislerin üyeliği kabul edilmiştir. Yine aynı tüzüğü'nün 6. maddesinde "ecnebi mühendislerin" üyelikleri yönetim kurulu önerisi ve genel kurulun kabulünün ardından ancak fahri üyelik ile mümkün olmaktadır. Cemiyetin tüzüğü'nde yer alan bu ifadeler Havza'da Türk mühendisini baskın kılmak ve yabancı(ecnebi) mühendisler ile yabancı sermayeli

kömür şirketlerinin Havza'dan uzaklaştırılmalarına yönelik olduğunu düşünmekteyim.

Cemiyet tarafından çıkartılan ve mesleğimizin ilk süreli yayını olan Maden adlı derginin 1938 yılındaki bir sayısında Zonguldak'taki madencilik ve Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti'nin çalışmaları aşağıdaki şekilde tanıtılmıştır.

"Eski devirlerde Havza hayatı, ecnepleri doyuran ve en bilgisiz şekilde soyulan bir diyardı. Cumhuriyet Havza'yı kafanın işi ile fethetmektedir. Cumhuriyetten evvel tektük Türk maden mühendisi vardı. Cumhuriyet 1929'da Zonguldak'ta Maden Mühendisi Mektebini tesis etti. (Okul burada yazılanın aksine 1924 yılında öğrenime açılmıştır.) Burada dört ders yılında (70) Türk maden mühendisi yetiştirildi. Bilâhare mühendislerin, Avrupa'da yetiştirilmesi düşünülerek bu mektep kapandı. Şimdi amele çavuş mektebi olarak faaliyettedir.

Bugün Havza'da 37 Türk ve 19 ecnebi mühendis vardır. Türk Yüksek Maden Mühendisleri Cemiyeti 1930 senesinde teessüs (oluşturulma) etmiştir. 103 asli ve 17 de fahri azası (üyesi) vardır. Cemiyet 1935 senesinden itibaren esaslı bir faaliyete girerek halihazırdaki binasını tefrişe muvaffak olmuştur.

Cemiyetçe, memleketimizin içtimai (sosyal) kalkınmasında küçük bir yer işgal edebilmek teşebbüsünde (girişiminde) bulunmuş olmak maksadı ile muhtelif zamanlarda toplantılar, çaylar ve balolar tertip edilmiştir.

Cemiyetin asıl gayesi arkadaşlar arasında birlik temini ile beraber icabı halinde yardıma muhtaç olan arkadaşlara ve kimsesiz kalan arkadaş aileleri ve

çocuklarına maddi manevi yardımlar yapılmasıdır. Nitekim iki arkadaşın yetim bıraktığı çocukları Cemiyet tarafından leyli (yatılı) olarak tahsil ettirilmektedir. Bundan başka Cemiyet halihazırda yalnız havzada bulunan bilim adamı arkadaşların şirketler tarafından sigorta ettirilmesini temin ettiği gibi şirketlerle alâkası olmayan maden idaresindeki arkadaşların nisf (yarı) sigorta primleri de Cemiyet tarafından verilmektedir.

Cemiyet arkadaşların fenni bilgilerini arttırmak ve arkadaşlara kendi sahalarında tetkik ve tetebbu (takip) fırsatını verebilmek için Maden isminde bir mecmua çıkardığı gibi Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün her iki ayda bir intişar (yayınlama) etmekte olan mecmuasını da tedarik (sağlamak) ederek bütün arkadaşlara bedelsiz olarak göndermektedir. Ayrıca Cemiyet salonunda okunmak üzere ecnebi maden ve iktisadi mecmualarını da getirtmektedir." Bu yazıda bahsedilen Türk kavramı Atatürk'ün ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1930'lu yıllarda bir ulusal benlik ve kimlik oluşturarak, ümmetten millete geçişin yaşandığı bir dönemde söyleniyor olmasıdır. Dolayısıyla milliyetçi bir kimlikten öte ulusal kimlik boyutu taşımaktadır.

Doğrudur. Maden Mühendisleri Cemiyeti kurulduğu günden, bugüne geçen 75 yıl boyunca anti emperyalist bir duruş sergilemiştir. Ümit ederim Cemiyete emeği geçen tüm arkadaşlarla birlikte cemiyetin 100. yılını da aynı duruş ve aynı heyecanla kutlarız.

Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği 21.06.2005 tarih ve 25852 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Odamız web sayfası "www.maden.org" adresinden ulaşabilirsiniz